

Fernando Pessoa

Anarşist Banker

Türkçesi: Işık Ergüden

Roman

Yemeği yeni bitirmiştik. Banker, büyük bir tüccar ve namlı bir stoku olan dostum, karşımda dalgın dalgın sigarasını ttryordu. Can çekişerek ilerleyen sohbet, artık bir ölü gibi aramızda yatıyordu. Ben de bu sohbeti diriltme çabasıyla aklımdan tesadüfen geiveren ilk düşünceye sarıldım. Gülümseyerek yüzüne baktım:

“Doğru mu bu: Geçenlerde bana, sizin eskiden anarşist olduğunuzu söylediler.”

“Eskiden mi, hayır! Eskiden de anarşisttim, şimdi de anarşistim. Bu noktada değişmedim. *Ben* anarşistim.”*

“Bakın hele! Siz bir anarşistsiniz, öyle mi? Hangi açıdan anarşistsiniz? Tabii eğer bu sözcüğe farklı bir anlam vermiyorsanız...”

“Bildik anlamlardan farklı mı kullanıyorum? Kesinlikle değil. Bu sözcüğü en sıradan anlamıyla kullanıyorum.”

“Yani şu işçi örgütlerinde görülen tipler gibi mi anarşistsiniz, bunu mu demek istiyorsunuz? Bombalarıyla ve sendika diye dilenerek ortalıkta dolanan o tiplerle sizin aranızda aslında hiç fark yok mu yani?”

“Fark var elbette... Ama sizin sandığınız noktada değil. Siz belki de benim sosyal kuramlarımın onlarınkine benzemediğini sanıyorsunuz.”

* İtalik sözcüklerin altı Pessoa tarafından elyazmasında çizilmiştir. (.n.)

“Aa, evet, anlıyorum! Siz kuramsal olarak anarşistsiniz; ama uygulamada...”

“Kuramda ne kadar anarşistsem uygulamada da o kadar anarşistim. Uygulamaya gelince, fazlasıyla anarşistim; hem de sizin sözünü ettiğiniz tüm o tiplerden daha fazla. Üstelik tüm yaşamım bunun kanıtı.”

“Anlamadım?”

“Tabii ki tüm yaşamım bunun kanıtı dostum. Sizin bu sorunu bilinçli bir biçimde incelemediğiniz ortada. İşte bu yüzden, aptalca şeyler söylediğimi ya da sizinle alay ettiğimi düşünüyorsunuz.”

“Dostum, hiçbir şey anlamıyorum! Belki de... belki de kendi varoluşunuzu bozguncu, asosyal olarak değerlendiriyorsunuz. Anarşizme verdiğiniz anlam da bu...”

“Hayır, öyle olmadığını daha önce söyledim size – bu kelimeye herkesin yüklediği anlamdan farklı bir anlam yüklediğimi defalarca tekrarladım.”

“Tamam, tamam... Ama hâlâ anlamıyorum. Yani dostum, sizin gerçekten anarşist olan kuramınız ile bunun yaşamınızda, bugünkü yaşamınızda uygulanışı arasında hiç fark olmadığını mı söylemek istiyorsunuz? Genel olarak anarşist denen bu insanların yaşamına tıpatıp benzer bir yaşam sürdürdüğünüze beni inandırmak mı istiyorsunuz?”

“Hayır, söz konusu olan bu değil! Demek istediğim, kuramım ile gündelik yaşamım arasında uyuşmayan tek bir nokta yoktur; tersine mutlak bir uyum vardır. Bombalara ve sendikalara düşkün o tiplerle aynı yaşamı sürdürmediğim kesin. Ama anarşizm ile kendi idealleri arasında çelişkiye düşenler onlardır, onların *yaşamıdır*. Benimki değil. Anarşizmin kuramı ile uygulaması bende –evet, banker olan bende; hatta büyük tüccar, vurguncu bile diyebilirsiniz bana– birleşiyor ve kusursuz ifadesine kavuşuyor. Siz beni bu aptallarla,

bomba ve sendika sevdalılarıyla karşılaştırıp hangi noktada onlardan farklı olduğumu bana göstermek istiyorsunuz. Ben anarşistim elbette; ne var ki aramızdaki fark, onların yalnızca kuramda anarşist olmalarıdır; bense hem kuramda hem uygulamada anarşistim. Onlar anarşist ve aptal; ben anarşist ve zekiyim. Başka bir deyişle dostum, gerçek anarşist benim. Bu insanlar, bombaları ve sendikalarıyla (ben de öyleydim elbette, ama ben son derece gerçek anarşizmin sayesinde bu durumdan kurtuldum) bu insanlar, anarşizmin döküntüleri, büyük özgürlük öğretisinin içdiş edilmiş dişileri.”

“Çok ileri gittiniz! Tamamıyla deli saçması. Peki siz yaşamınızı –demek istediğim banker ve tüccar olarak yaşamınızı– anarşist kuramlarla nasıl bağdaştırıyorsunuz? Anarşist kuramdan anladığının herhangi bir anarşistin anladığından hiç de farklı olmadığını ileri sürdüğünüze göre bunları nasıl bağdaştırıyorsunuz? Üstelik bu insanlardan farkınızın onlardan daha anarşist olmanız olduğunu söylüyorsunuz, öyle değil mi?”

“Kesinlikle.”

“Hiçbir şey anlamıyorum.”

“Anlamak ister misiniz peki?”

“Hem de nasıl!”

Purosunu dudaklarından çekti. Zaten sönmüştü. Yavaşça tekrar yaktı, sönen kibriti elinde tutarak nazikçe kül tablasına bıraktı. Sonunda, başını kaldırıp söze başladı:

“Dinleyin. Lizbon’un işçi sınıfında, halktan insanlar arasında dünyaya geldim. Tahmin edebileceğiniz gibi hiçbir şey miras kalmadı bana: ne toplumsal konum ne de beni eğitecek koşullar. Sahip olduğum tek şey berrak bir zekâ ve oldukça belirgin bir irade gücüydü. Ama bunlar doğal yetilerdi, mütevazı köklerim bunları elimden alamazdı.

İşçiydim, çalıştım, zor bir hayatım oldu; aslında o ortamda doğmuş insanların çoğu neyse ben de oydum. Açlık çektim demiyorum ama açlığın pek de uzağında değildim. Açlıkla tanışmış olsaydım bile bu ne daha sonra olacakları, size anlatacaklarımı ne o dönemdeki yaşamımı ne de bugünümü değiştirirdi.

Uzun sözün kısası, sıradan bir işçiydim; herkes gibi ben de çalıştım, çünkü çalışmak gerekiyordu, ama mümkün olduğunca az çalıştım. Zekiydim. Fırsat buldukça okuyordum, tartışıyordum ve aptal biri olmadığımın derin bir tatminsizlik içindeydim. Kaderime ve bana dayattığı toplumsal koşullara karşı derinden bir isyan duyuyordum. Dediğim gibi kaderim aslında çok kötü olabilirdi; ama o dönemde Kader'in bana olası tüm adaletsizlikleri reva gördüğünü ve toplumsal uzlaşmaları yalnızca bu amaç için kullanmış olduğunu sanıyordum. Yirmi yirmi bir yaşlarındaydım, işte o sırada anarşist oldum."

Bir an sustu. Bana doğru biraz daha dönerek sözüne devam etti, hafifçe öne eğilmişti:

"Neredeyse her zaman bilinçli biriydim. İçimdeki isyanı hissettiğimden, bu isyanı anlama yönünde çaba harcadım. Bunun üzerine bilinçli ve inançlı bir anarşist oldum – bugün olduğum bilinçli ve inançlı anarşist."

"Peki ya bugün inandığınız bu kurama o dönemde de inanıyor muydunuz?"

"Kesinlikle. Tek bir anarşist kuram vardır, tek bir gerçek kuram. Bugünkü kuramım, anarşist olmaya başladığım o dönemdeki kuramımla aynıdır. Siz de anlayacaksınız... Ne diyordum, doğa beni oldukça berrak bir bilinçle donattığından, bilinçli bir anarşist olmuşum. Peki, anarşist kimdir? İnsanları, doğdukları anda *toplumsal bakımdan* eşitsiz kılan adaletsizliğe isyan eden biri; basitçe ifade edersek özü budur. Şu an size

belirttiğim şey, psikolojik adımlar, başka deyişle nasıl anarşist olunduğu; kuramsal yanını daha sonra göreceğiz. Şimdilik, benim durumumda bulunan zeki bir erkek çocuğunun isyanını iyi anlamaya çalışın, yeter. Etrafında neler görür böyle biri? Falanca milyonerin oğlu olarak doğmuştur, paranın uzak tutabileceği ya da yatıştırabileceği üzüntülere –bunlar da az değildir– karşı daha beşikten itibaren korunur; bir diğeri sefil koşullarda doğar ve bu da zaten fazlasıyla kalabalık olan ailesine beslenecek fazladan bir boğaz daha eklenmesi demektir. Filanca, kont ya da marki olarak doğar, dolayısıyla ne yaparsa yapsın, bu sıfatla herkesten saygı ve sevgi görür; bir diğeri, benim doğduğum yerde doğar ve en azından insan gibi davranılmak hakkına sahip olmak için bile attığı her adıma dikkat etmek zorundadır. Kimileri eğitim görme, gezip dolaşma, kendini geliştirme olanağıyla doğar, dolayısıyla doğuştan zeki olanlardan daha zeki olma olanağına kavuşurlar. Her alanda bu böyledir...

Sonuç olarak Doğa'nın adaletsizliklerini bir yana bırakabiliriz, çünkü bunlardan kaçamayız. Ama toplumdaki ve toplumsal uzlaşmalardan kaynaklanan adaletsizliklerden kaçınmaya niçin çalışmayalım? Bir insanın, yetenek, güç, enerji gibi Doğa'dan aldığı yetilerle benden üstün olmasını kabul ederim (zaten mecburum kabul etmeye!) ama annesinin karından çıktığında sahip olmadığı, mutlu bir rastlantı sonucu burnunu dışarı çıkarır çıkarmaz gökten zembille inen zenginlik, toplumsal konum, rahat yaşam gibi sonradan edinilen niteliklerle benden üstün olmasını kabullenemem. Benim o dönemki anarşizmim bu isyandan doğdu. Tekrar ediyorum, en ufak değişim olmadan, bugün hâlâ aynı anarşizmi savunuyorum."

Yeniden sustu, sözüne en iyi nasıl devam edebileceğini düşünüyor gibiydi. Purosundan bir nefes çekti ve dumanı

yavaşça benden aksi yöne doğru üfledi. Tekrar bana döndü ve sözüne tam devam ediyordu ki, lafını kestim:

“Basit bir soru ama, merakıma engel olamıyorum... Neden anarşist oldunuz? Sosyalizmi ya da sizin isyanınızla uyuşan ve bu denli uzak olmayan herhangi bir ilerici hareketi seçebilirdiniz... Söylediklerinizden (ve bunun da iyi bir tanım olduğu kanısındayım) anarşizmden, bütün uzlaşmalara, bütün toplumsal çözümlere isyanı, aynı zamanda da bunların tümünü ortadan kaldırma arzu ve iradesini anladığınız sonucunu çıkarıyorum.”

“Çok haklısınız.”

“Peki, o halde niçin bu aşırı çözümü seçtiniz de diğer yollardan birini, diyelim... ara bir yolu seçmediniz?”

“Anlatayım. Bunun üzerinde çok düşündüm. Okuduğum broşürlerde tüm bu kuramlar vardı elbette. Anarşist kuramı –gayet iyi ifade ettiğiniz gibi, bu uç kuramı– savunmamın nedenlerini size iki kelimeyle açıklayacağım.”

Bir an bakışları boşluğa takıldı. Sonra bana doğru döndü.

“En büyük kötülük, daha doğrusu tek kötülük, doğal gerçekliklere gelip yapışan toplumsal uzlaşma ve kurgulardı – evet, tüm kurguları kastediyorum; aileden paraya, dinden devlete kadar hepsini... İnsan ya erkek doğar ya da kadın. Demek istediğim, insan yetişkin olduğunda erkek ya da kadın olmak üzere doğar; doğal olarak, bir eş olmak için, zengin ya da yoksul olmak için doğmaz, hele Katolik ya da Protestan, İngiliz ya da Portekizli olmak için hiç doğmaz. Toplumsal kurgular sayesinde şu ya da bu olunur. Peki ya bu toplumsal kurgular neden kötüdür? *Çünkü bunlar kurgudur, çünkü doğal değildir.* Para devletten daha iyi değildir, aile dinlerden daha iyi değildir. Bunların yerine başka kurgular olsaydı, bunlar da o kadar kötü olurdu, *çünkü bunlar da kurgu*

olurdu, çünkü bunlar da sırası geldiğinde doğal gerçeklerin üzerine gelip yapışır ve onları boğarlardı. Dolayısıyla, istisnasız tüm kurguların ortadan kaldırılmasını hedefleyen saf anarşist sistemden başka her sistem, tüm diğer sistemler birer kurgudur. Tüm enerjimizi, tüm çabamızı, tüm zekâmızı, bir toplumsal kurgunun yerine bir diğerini yerleştirmeye ya da yerleştirme çabasına adanmak bir saçmalaktır, hatta bir suçtur, çünkü bu, toplumu olduğu gibi bırakmayı açıktan açığa hedefleyerek toplumsal bir kargaşa yaratmaktır. Madem insandaki doğal ezen ve bastıran toplumsal kurguları adaletsiz buluyoruz, o halde niçin enerjimizi, bu kurguların yerine başkalarını koymaya kullanıyoruz? Aynı enerjiyi bu kurguların tümünü yok etmeye kullanabiliriz.”

“İnandırıcı görünüyor. Ama varsayalım ki olmadı; varsayalım ki tüm bunların çok hoş olduğu ama anarşist sistemin hayata geçirilemeyeceği itirazı yapıldı bize. Sorunun biraz da bu yanını inceleyelim.”

*“Anarşist sistem niçin hayata geçirilemesin? Biz ilericiler, yalnızca var olan sistemin adaletsiz olduğu ilkesinden değil, dahası, adalet var olduğuna göre daha adil bir başka sistemi var olan sistemin yerine koymanın avantajlı olacağı ilkesinden de yola çıkıyoruz. Eğer farklı düşünersek ilerici değil burjuva oluruz. İyi de bu *adalet* kavramı bize nereden gelmekte? Toplumsal kurgu ve sözleşmelerden oluşan bu yalanların tersine *doğal ve sahici* olandan. Doğal olan ise yarı yarıya, dörtte bir ya da sekizde bir değil tamamen doğaldır. Dolayısıyla, şu iki şeyden biri doğrudur: Ya doğal olanı toplumsal düzlemde gerçekleştirebiliriz ya da gerçekleştiremeyiz; başka deyişle toplum ya doğal olabilir ya da özü bakımından kurgudur ve hiçbir durumda doğal olamaz.*

Eğer toplum doğal olabilirse, bu durumda anarşist toplum yani özgür toplum kusursuz bir biçimde var olabilir; hatta bir

yerlerde var olması da gerekir, çünkü tamamen doğal olan tek toplum budur. Ama eğer tersine, toplum doğal halinde var olamıyorsa ve eğer herhangi bir nedenle mutlak anlamda kurgulara dayanmak zorundaysa, bu durumda kötünün iyisini seçelim: Bu kaçınılmaz kurgular çerçevesinde toplumu mümkün olduğunca doğal kılalım, böylelikle mümkün olduğunca adil kılmış oluruz.

Peki, ya en doğal kurgu hangisidir? Hiçbiri doğal değildir, çünkü kurgudur. Mevcut durumda en doğal, hangisi en doğal *görülüyor*, *hissediliyor* ise odur. Peki, bu hangisidir? Eh, zaten alışkın olduğumuz kurgudur bu. (Anlıyor musunuz: Doğal olan şey, içgüdüden kaynaklanandır; içgüdü yoksa içgüdüye en fazla benzeyen şey alışkanlıktır. Sigara içmenin doğal hiçbir yanı yoktur, içgüdüsel bir ihtiyaç değildir, ama eğer alışkanlık edinilirse, sigara içmek gerçekten içgüdüsel bir ihtiyaç olarak hissedilen doğal bir edim olur.) Pekâlâ. En alışkın olduğumuz toplumsal kurgu hangisidir? Şimdiki sistemdir elbette, burjuva sistemi. Sonuç olarak doğru bir mantıkla, ya doğal toplumu olanaklı görürüz ve anarşizm yandaşlarıdır ya da olanaksız görürüz, işte o zaman da burjuva sisteminin yandaşı oluruz. Ara çözüm yoktur. Anlaştık mı?"

"Kesinlikle; tüm bunlar son derece inandırıcı."

"Henüz yeterince değil. Bir başka itirazı da ortadan kaldırmak gerekiyor. Anarşist sistemin gerçekleşebilir olduğunu kabul edebiliriz, ama *aniden* gerçekleşebileceğinden kuşku duyabiliriz; başka deyişle, burjuva toplumundan özgür topluma bir ya da birçok ara rejim yaşamadan geçilebileceğinden kuşku duyabiliriz. Böyle bir itiraz, anarşist toplumun iyi ve gerçekleştirilebilir kabul edilmesinden, ama bir şeylerin bize burjuva toplumu ile yeni toplum arasında önce bir geçiş evresi yaşanması gerektiğini söylemesinden kaynaklanır.